

הַחֶכֶם הַיּוֹמִי

וְאַרְשֻׁתֶּיךָ לִי בְּמִימוֹנָה

מימונה ישראלית

התנועה
להתחדשות
החברה והתרבות
בישראל

רֵתִיקוֹן

כל ישראל חברים
ALLIANCE ISRAËLITE UNIVERSELLE

בערב ליל הסדר אנו מכריזים בהגדה: 'כל דיכפין ייתי וייכול'. אך למעשה, אף שבבתים רבים הדלת פתוחה, ההכרזה אינה מתממשת במלואה. בליל המימונה אנו אכן פותחים את בתינו ואת לבנו ומקימים הלכה למעשה 'כל דיכפין ייתי וייכול'.

המימונה היא גם חג האמונה. על פי האמונה היהודית, המשיח יבוא בחג הפסח. בחוגינו את המימונה אנו מצהירים כי אף על פי שחג הפסח עבר והמשיח לא הגיע, אנחנו מאמינים, סמוכים ובטוחים, שבוא יבוא.

אנו אכן מאמינים בלב שלם שהמשיח יבוא. אולם, עד אז יש הכרח שאנו כבני אדם נהיה ערבים זה לזה ופתוחים זה לזה, בבחינת 'כל דיכפין ייתי וייכול'. המשמעות של המימונה היא אהבת האדם ואמונה באדם ובמין האנושי בכללותו.

חג המימונה הולך ומתבסס כחג כלל ישראלי. יש בו הפוטנציאל להפוך גם לחג כלל אנושי, המבטא את האחוה בין כל באי העולם ברואי האל. בחוברת זו תמצאו רבדים עמוקים ועשירים של חג המימונה, הרלוונטיים לחיינו בתקופה זו ולחיים האנושיים בכלל.

תרבחו ותסעדו

ד"ר יהודה מימרן, מנכ"ל 'כל ישראל חברים'

חג המימונה מתיישב, בהדרגה, בעקביות ובנחרצות, בהוויה הישראלית. מה שהיה נחלתה של עדה אחת הופך ליום לאומי. כך, יצא החג מן הבתים והשכונות למרחב הציבורי.

הערכים והמנהגים שליוו את החג עוד טרם עלייתו ארצה, מעצבים את אופיו, אך, בסופו של דבר, לאור הדרישה של החברה הישראלית, יש לעדכנו. ערכי החג הם האירוח, הידידות, הברכה החומרית, האמונה וחגיגת הטבע. ההרכבה של אלו לכלל אחדות אחת, יש בה מה שעובר כל אחד מן המרכיבים גם יחד. הידידות כאן אינה על חשבון צד שלישי זר, אלא היא מכילה, בתוך העדה, בתוך העדות, וגם מרחיקה לכת לידידות יהודית ערבית. יחד שבטי ישראל חובר לכלל אזרחי ישראל.

האמונה והרוחניות אינן מנוגדות לברכת השפע, המסומלת בחמאה, דבש, וכמובן במופלטה. האמונה מגלה את צד הנדיבות שבה, ונותנת את עצמה לידידות. כך, הצטרפותם של הברואים זה לזה, מצרפת גם את הערכים זה לזה. הגיבורים של החג הם הקהילות, המשפחות והפרטים. ככזה מהווה חג המימונה העצמה של הקהילה, ומחזק את האמון בין הקהילות השכנות.

תרבחו ותסעדו

ד"ר מאיר בוזגלו, יו"ר תנועת 'תיקון'

וְאֶרְשָׁתֶיךָ לִי בְּמִימוֹנָה

סידרנו חוברת 'החכם היומי' לחג המימונה, שלא די לנו בשמחת המצווה, לעשות איש לביתו פנימה, אלא להפיץ אורה ברבים, ולהכניס המוני בית ישראל אל פנימיות חג המימונה, בחינת 'הביאני המלך חדריו, נגילה ונשמחה בך'. ומתוך השמחה יהיה התיקון לקיים 'והיו עיניך רואות את מוריך'.

ותיקנו ארבעה שערים, כאהלו של אברהם אבינו, שהיה פתוח לרווחה לארבע רוחות השמיים: שערי אמונה, שערי ברכה, שערי ידידות, שערי הכנסת אורחים, והוספנו שירים אחרונים לקיים מצוות לווייה בדברי תורה.

ובפתח כל שער, סידרנו משירי רבי דוד בוזגלו, בחינת 'והוא יושב פתח האוהל', וסגרנו כל שער משירי ארז ביטון, שנתקיימו דברי אותו צדיק: 'בוא מן הפינה אל במת הבמות, רבי דוד בוזגלו. בזכרי אותך, ליבי כעץ שתול על פלגי מים. בלכתי אחרי, הגעתי אחריך, אז מצאתי מפני בפניך. שם כל חלומותי עליך. אתה ואני ממצקת הדבש. איתך נפגשתי בעצם הנהרה'.

ובתוך כל שער, בין השיר הפותח לשיר הסוגר, סידרנו דברי שלושה חכמים, שמתוך לימודם תתרווח השמועה, להבין פנימיות חג המימונה, וגם צרפנו פירוש 'החכם היומי', בחינת דיבוק חברים, לחבר חכם אל חכם, להאיר הפתח לבאים בשערי המימונה.

ועוד הוספנו, חכם מחכמי הזמן, 'והשם יתברך יודע כי לא נלקחו מתחילה, אלא להיות לה, לרקחות ולטבחות ולאופות. להראות העמים והשרים את יופייה, כי טובת מראה היא עד מאוד'.

ועמוד האש, המתהלך בתוך המחנה, לאורכה ולרחובה, הוא אברהם, בכיר האבות, שנודע בשערים בעלה, ומצאנו דמותו משגיחה מן החלונות בכל שער ושער. ואברהם אמונה, ואברהם ברכה, ואברהם ידידות, ואברהם הכנסת אורחים, ואברהם שיר אחרון, 'ככוכב זרח מאור כשדים להאיר בחושך'.

הקב"ה ישמח ליבנו באליהו הנביא עבדו, זכור לטוב, שאם לא נתגלה בליל הסדר, מתגלה אלינו בפניו של כל אורח טועה, הבא אל ביתנו, כמאמר המשורר: 'ובעתות הנצרכים הוא נגלה כערבי'.

וגם יבואו על הברכה כל השותפים, העושים להצלחת חוברת 'וארשתיך לי במימונה' - חוברת 'החכם היומי' לחג המימונה, אנשי 'כל ישראל חברים' ואנשי תנועת 'תיקון'.

תרבחו ותסעדו
ע"ה אלי ברקת

ר ש י מ ת מ ק ו ר ו ת

שערי אמונה

רבי דוד בוזגלו, אתם יוצאי מערב, חלק ראשון.
חכם משה מלכה, דרשה לפסח, נטיפי המים.
חכם דוד אסבאג, שאר ירקות.
חכם מנחם מנשה, פרשת מקץ, אהבת חיים.
ארז ביטון, הסדר עם בן בכור, נופים חבושי עיניים.
חכם משה בן מימון, מורה נבוכים.

שערי ברכה

רבי דוד בוזגלו, אתם יוצאי מערב, חלק שני.
חכם רפאל ממון בשם אביו חכם יהושע ממון, ויוגד ליהושע.
חכם יעקב זריהן, שושנת העמקים (בתוך מים עמוקים).
חכם פרג'י נעים, מזמרת הארץ.
ארז ביטון, עם הילדים, ספר הנענע.
ז'אן פול סארטר ובני לוי, תקווה עכשיו.

שערי ידידות

רבי דוד בוזגלו, אתם יוצאי מערב, חלק שלישי.
חכם אברהם אזולאי, אהבה בתענוגים.
חכם אליהו רפאל מרציאנו, המימונה חג הברכה והפיוס.
חכם אברהם מיוחס, פרשת קדושים, שדה הארץ.
ארז ביטון, חתונה מרוקאית, מנחה מרוקאית.
פזית עדני, להציל את תורת האמהות.

שערי הכנסת אורחים

רבי דוד בוזגלו, כוכב צדק.
חכם אברהם הכהן, מלל לאברהם.
חכם אברהם חזן, בתוך אבינועם רוזנק, בין אשכנז לצפון אפריקה.
מארי אברהם ערוסי, אור לישרים, נר יאיר.
ארז ביטון, שמחה במלח, מנחה מרוקאית.
ז'אק דרידה, על הכנסת האורחים.

שירים אחרונים

רבי דוד בוזגלו, ירדה שכינה.
חכם יהודה אשכנזי, בתוך יצחק שוראקי, מסורת בעידן במודרני.
חביבה פדיה, איש הולך, מתיבה סתומה.
ז'קלין כהנוב, הצעיף הכחול של הקדמה, בין שני העולמות.

שערי אמונה

אתם יוצאי מערב. מארוק אנשי אמונה
הללו אל בעם רב. יום זה יום אלמימונה.
אתמול פער את לועו. ים סוף לנגד פרעה.
עם כל רכבו בנסעו. ולקחם לו למנה.
ועברו בין בתריו. צאן ישראל עבדיו.
עת נערמו משבריו. על ידי רעיא מהמנא.
ורכוש רודפיו ומושליו. שם ישראל אל פליו
מתוך הים וגליו. נתן לו למתנה.

רבי דוד בוזגלו, אתם יוצאי מערב (שיר לליל המימונה), חלק ראשון

רבי דוד בוזגלו (1903-1975) נולד בזאוויה שבמרקו, ומשם עבר לקזבלנקה. גדל בתורה ובשירה, ונחשב לגדול פייטני דורו. בשנת תש"ט (1949) איבד את מאור עיניו. עם זאת המשיך לזכות הרבים, שליבם נמשך אל רינתו ואל תפילתו. בשנת תשכ"ה (1965) עלה לארץ ישראל, התיישב בקרית ים, אך סבב את כל ערי הארץ לעודד ולחזק את העולים אליה. נפטר ביום כ"ג באב תשל"ה (1975). לאחר מותו נאספו פיוטיו לספר: 'מזמור לדוד - שירים ופיוטים'.

כֹּה יִהְיֶה זִרְעֶךָ וְהָאֱמֹן בֵּיהּ וַיַּחֲשֹׁבָה לּוֹ צְדָקָה

ספר בראשית, פרשת לך לך, פרק ט"ו, פסי' ה-ו

במה שהאמין אברהם בה', הקדימה לו התורה: 'כה יהיה זרעך' להיות זרעו מאמינים בני מאמינים. והגם שעבר הפסח, ואין בן דוד בא, עומדים באמונתם.

ולא זו אף זו, שבצאת החג מרבים בשמחה, להראות אמונתם, אחרית כראשית, שבכל דור ודור הייב אדם להראות עצמו כאילו הוא יוצא כעת ממצרים, ורחב ליבו, שאין שמחה כהתרת הספיקות.

החכם הינוי

השמחות והחגיגות המקובלות והמפורשות בתורה, אין בהם שום חידוש, ואין שום רבותא לכבדם ולשמוח בהם, כי הם חגי האומה כולה ומועדיה, וכל העם משותף בהם ומחויב לשמור עליהם, אך חג זה של 'יום האמונה' המיוחד ליהדות זו בלבד, ואשר אותו אמצה מדור דור, נתחבב עליה מאוד, והיא שומרת עליו כבבת עינה באשר הוא מעשה ידיה.

חכם משה מלכה, נטיפי המים ג', דרשה לפסח, עמוד כ"א, דפוס המערב, ירושלים, תשמ"ט (1989)

חכם משה מלכה (1911-1997) נולד בהרי האטלס במרוקו. עמד בראש חברת הלומדים 'פתח תקווה' ברבאט הבירה. שימש רבה של העיר טיטואן, כרב של שלוש הערים - לעראיש, אלקסאר-אלכביר וארזילא, שבמרוקו הספרדית, וכרב ודיין בעיר בני מלאלל. שימש סגן נשיא בית הדין של העיר קזבלנקה. בשנת תשכ"ז (1967) עלה לארץ ישראל, ושימש רבה של העיר פתח תקווה עד פטירתו ביום י"ג אדר ב' תשנ"ז (1997). הוא חיבר ספרים רבים: ספרי השו"ת: 'מקווה המים', 'השיב משה', ספרי דרשות, נאומים ופרשנות: 'נטפי המים' - 'באר משה', 'דרש משה', והספר 'למען השבת' - בעניין הפגנות השבת.

'בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל', ובפסח, בעזרת ה', יבוא מלך המשיח, והאמונה הזו נשארת אצלנו לדורות, שבשכר האמונה נגאלו ישראל ממצרים. ובדורות הראשונים, אפילו המוני עם, נבוכים הם היו בארץ, ובצאת חג הפסח היו שמחים באמונתם, ואמרו פיוט: 'יום גילה, יום גילה, יבוא משיח לישראל, יבוא היום, יבוא היום'. והיו קוראים לערב של צאת החג - יום האמונה. רוצים לומר: אחרי שעבר הפסח הזה - מאמינים, 'כי לישועתך קיווינו כל היום'.

תרגום מערבית חכם דוד אסבאג, שאר ירקות, דף ו' ע"א, דפוס י. ראזון, קובלנקה, תש"ג (1943)

חכם דוד אסבאג, מחכמי אצווירה היא מוגאדור. בחיבוריו: 'לקט עני' - דרושים, שיצא לאור בעיר מקנאס בשנת תרצ"ג (1933) ו'שאר ירקות' - על הגדה לפסח בלשון יהודית-ערבית.

אמת ואמונה כל זאת וקים עלינו

ספר בראשית, פרשת לך לך, פרק ט"ו, פס' ה-ו.

יעקב בחיר האבות קיבל על עצמו צער השכינה ואחריות תיקון העולם במלכות שדי. הוא תיקן לנו תפילת ערבית להאיר לנו באור של תקווה ונחמה בחשכת הגלות, אשר זמן תפילת ערבית הוא דווקא בלילה ממש - שעת הדין ותוקפו. כלומר: ואז, ודווקא אז, עלינו לזכור את הקשר האמיץ והחזק אשר נתקשר עמנו אל עולם בברית אבות והוא עתיד לגאלנו גאולת עולם, כאשר אנו מזכירים זאת ב'אמת ואמונה' אחר קריאת שמע של ערבית.

חכם מנחם מנשה, אהבת חיים, פרשת מקץ, עמוד 210, הוצאת חברת אהבת חיים, ירושלים, תשנ"ד (1994)

חכם מנחם מנשה (1892-1968) נולד בעיר בורסה שבטורקיה. גויס לצבא העות'מאני והשתתף במלחמת העולם הראשונה. בשנת תרע"ח (1918) עלה לארץ ישראל דרך היבשה, מגבול לבנון. התיישב בשכונת בית ישראל בירושלים, התפרנס כנפח, ועסק בזיכוי הרבים בראש חברת 'אהבת חיים'. נפטר ביום י"ב אלול שנת תשכ"ח (1968). הוא חיבר כמה חיבורים, ושלושה מהם יצאו לאור: 'ליקוטי מנשה' - ליקוטי הלכות בשפה פשוטה, 'אהבת חיים' - דרשות, הלכות ומעשיות על סדר פרשת השבוע, וקונטרס קטן בשם 'שער החיים'. כתבים נוספים אבדו במהלך השנים.

בְּשֵׁת לָמוּד
לְשִׁחַק עַל שְׂפֵת עֵינֵי כְּמוֹ בְּמוֹגְרָשִׁים מְכָרִים
בְּלֵי הַפֶּחַד שֶׁל מְעָרוֹת אֶפְלוֹת
אֲלֵמוּד אוֹתְךָ בַתְּמוּדָה
לְהַתְהַלֵּךְ עִם הַחֹשֶׁךְ כְּמוֹ עִם יְדִידִים
וְלֹא תִצְטָעֵר,
בְּנִי.

ארז ביטון, הסדר עם בן בכור, בתוך נופים חבושי עיניים, הקיבוץ המאוחד, תשע"ג (2013)

יש במצוות אלה תועלת גדולה, והיא שנסגל לעצמנו מידה נעלה זאת, כלומר שנעניק חסות למי שמבקש לחסות בנו, נגן עליו ולא נמסור אותו למי שברח מלפניו. ולא די שתעניק חסות למי שמבקש לחסות בך, אלא מוטלת עליך חובה כלפיו לדאוג לצרכיו, להשפיע עליו רוב טוב, ולא להכאיב ללבו באף מלה.

חכם משה בן מימון, מורה נבוכים חלק ג' פרק ל"ט

שערי ברכה

ושָׁמַח עַל כָּל מַדְרֵגָה. אִישׁ אֶת רַעְהוּ בְּרֵךְ.
חֵבֵר תִּהְיֶה מְבוֹרָךְ. בְּכֹל חֻדְשֵׁי הַשָּׁנָה.
וּבְמֵאוֹרוֹק לְדוֹר דּוֹרִים. בְּכֹה יֵאָמְרוּ הָעֲבָרִים.
בְּבִרְכָה לְחַבְרִים. אַרְבַּח יָא כְּאִי וּלְגִינָא.
[תרגום: הצלח אחי בעושר]

וּבְנֵי נֶכֶד, נוֹזְלֵיהֶם נִבְקְעוּ תוֹךְ כְּלֵיהֶם
וְתַפַּל שָׁם עָלֵיהֶם. יִרְאֵת שׁוֹכֵן מְעוֹנָה.
וּמִשְׂאוֹת עַל מִשְׂאוֹת. מִלְּאוּ כָּל טוֹב וְתִבְאוֹת.
הוֹבְאוּ מֵאַרְבַּע פְּאוֹת. לְעֲמוֹ אֲשֶׁר קָנָה.

רבי דוד בוזגלו, אתם יוצאי מערב (שיר לליל המימונה), חלק שני

זָקוּן בָּא בֵּימִים וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל

ספר בראשית, פרשת חיי שרה, פרק כ"ד, פס' א'

מה ברך ה' - שיהיה אברהם בכל. ולא רק שיהיה מעורב עם הבריות, אלא מזוג בכל בריה ממידתו של אברהם, ונהיה אברהם בכל. שבכל בריה נמוזגה אהבת החסד, ולא עוד שציווה לאברהם: 'והיה ברכה', ונברכו בו כל משפחות האדמה, להיות מברכים האחד לשני, 'ואל תהי ברכת ההדיוט קלה בעיניך', ש'אברכה מברכך' - אברכה עם מברכך, ומצטרף הקב"ה לברכתו. ונמצא שמוצאי החג היא שעת רצון למצוא 'חן ושכל טוב, בעיני א-לוהים ואדם'.

החכם הינוני

נהגו בני הקהילה לבקר אצל רבני העיר, להתברך מפיהם. הרב קיבל את באי ביתו בשמחה ובטוב לבב, נטל לידו עלה חסה, הטבילו בצלוחית חלב, והתיז על מצחו של המתברך תוך אמירת פסוקי ברכה הלוקוחים מספר משלי: 'אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך'; 'כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים'; 'ומצא חן ושכל טוב בעיני א-לוהים ואדם;

'גול אל ה' מעשיך ויכוננו מחשבותיך'. והמברך תרגם את חלקה האחרון של הברכה בערבית: כרכב אלה אללה עמאלק ותרתבו כמימאתק. והמארח משיב: תסעד ותפרח - תצליח ותשמח.

חכם רפאל ממון (בשם אביו), ויוגד ליהושע, עמ' 182, ירושלים, תשס"ט (2009)

חכם יהושע מאמאן (1917-שליט"א), נולד בצפרו. שימש דיין וראש ישיבה בעיר אספי, ורבה של העיר מראקש וסביבותיה. לימים עלה לארץ ישראל ושימש רבה של העיר נהריה. בין חיבוריו: 'שתי ידות': 'יד רמה' - מתורת אביו, חכם רפאל מאמאן ו'יד חרוצים' - מתורתו, וכן 'עמק יהושע' - שו"ת.

יש שני מיני צדיקים: יש המתבודד לבדו ואין לו עסק עם הבריות, ויש שמעורב עם הבריות. ולדעת איזה מהם עדיף? - כתבו המפרשים: שהמעורב עדיף, כי הגם שאותו המתבודד מרוויח יותר בתורה וסדר קדושה והבדלה, מה שאין כן המעורב עם הבריות, אך נגד זה - הצדיק הזה, הדור מרוויח ממנו. ...

ומעתה חנוך ומתושלח היו רק לעצמם, אבל באברהם כתוב בו: 'כי ידעתינו למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה ומשפט'.

חכם יעקב זריהן, שושנת העמקים, בתוך מים עמוקים, עמ' ע"ז, ירושלים תשל"ח (1978)

חכם יעקב חי זריהן (1869-1953) נולד בעיר טבריה. ייסד יחד עם חברו, חכם מכלוף שטרית, את ישיבת 'כתר תורה' ברחוב השוק בטבריה, וכיהן יחד אתו ועם חכם אליהו אילוז כדיין בבית הדין בטבריה. כיהן כנשיא כולל רמב"ם, ניהל את עניני ישיבות העיר ועמד בראש הוועד להקמה מחדש של בית הכנסת 'עץ החיים' על שפת ימה של טבריה. נפטר ביום כ"א מנחם אב תשי"ג (1953). בין חיבוריו: 'חלק יעקב' - דרושים, 'בכורי יעקב' - שו"ת, 'אוהל יעקב', 'ושופריה דיעקב' - על פרשת השבוע, ו'שושנת העמקים' - דרושים וחיידושים.

פֶּה תְּבָרְכֵנוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

ספר במדבר, פרשת נשא, פרק ו', פס' כ"ג

ברכת 'כה תברכו' בזכות אברהם שכתוב בו: 'כה יהיה זרעך'. ... כי אברהם מידת החסד כמו שאמר הכתוב: 'חסד לאברהם', והוא מקום האהבה כמו שאמר הכתוב: 'ואהבת חסד', וכן הוא אומר: 'זרע אברהם אוהבי'.

לזה על ידי האהבה והאחדות שביניהם תחול הברכה עליהם, וכן הוא אומר: 'ואהבך וברכך'. וכן אמרו: 'לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום', ולזה ברכת כוהנים מסיימת בשלום.

חכם פרג'י נעים מזמרת הארץ, עמ' קצ"ט, הוצאת אור שלום, בת ים, תש"ס (2000)

חכם פרג'י נעים, (1815-1893) נולד בטריפולי שבלוב. שירת בקודש בעיר טריפולי לצד חכמי הדור חכם יעקב רוקח, חכם חיים מימון, וחכם פראג'אללה דעבוש. נפטר ביום ה' תמוז תרנ"ג (1893). חיבורו 'מזמרת הארץ' - דרושים על פרשת השבוע, יצא לאור בשנת תרל"ה (1875), בליוורנו, שבאיטליה.

אָבֵל לָרֵב בָּאִים אֵלַי בְּחֶבֶה,
מִזְכִּירִים עֲלִילוֹת הַלִּיכָה עַל גְּדֵר גְּבוּוּהָה וְדַקָּה
אוֹ לִידוֹת בְּעֵץ אֶבֶן מִמְרָחֵק וְלֹא לְהַחֲטִיא,
וַיֵּשׁ מִן הַגְּדוֹלִים שָׁגָם נוֹתָנִים לִי מִטְּבַע בְּיָדִי
לְכַשְׁתַּגְדֵּל אֲמֹרָה לִי אֲמִי תִהְיֶה כְּמוֹ אֲדוֹן מִסְעוּד,
מְנַגֵּן בְּעוֹד וַיּוֹשֵׁב וּמְקַהֵל אֲנָשִׁים
וּמְשִׁימָח אֲנָשִׁים.

ארז ביטון, עם הילדים, בתוך ספר הנענע, הוצאת עקד, תשל"ט (1979)

מה שהוא ממשי, הוא הקשר שלך איתי ושלי איתך, הקשר של אדם עם שכנו קרוב או חווה, כיוון שהם מרגישים שיש להם אותו מקור, יש להם אותו מקור, ובעתיד תכלית משותפת. מקור ותכלית משותפים, הנה מה שמכונן את האחוה שלהם.

ד"ר פול סארטר ובני לוי, 'תקווה עכשיו', עמ' 80, הוצאת כרמל, ירושלים, תשס"ח (2008)

שערי ידידות

ויליד ערב זה דרפנו. עד עתה תוך מרוקו
וליהודים בערפנו. יקריב מנחה שמנה.
שאור ודבש ותבואה. חלב פרה פריאה.
דגים נענע וחמאה. עם פרחי בר וגנה
שמה עברים וערבים, יחדו כלם מסבים.
ואת לבם מטיבים. עם כלי שיר ונגינה.
ולבשה העבריה. תלבשת ערביה.
וגבר עם אדרעיא. וקטרת מר ולבונה.
ולא גפר העברי. לפני אחיו ההגרי.
אם עירוני או כפרי. רוח כלם נכונה.

רבי דוד בוזגלו, אתם יוצאי מערב, (שיר לליל המימונה), חלק שלישי

הֵלֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ הֵלֹא אֵל אֶחָד בְּרָאנוּ

ספר מלאכי, פרק ב', פס' י'

ברית כרת את אברהם להיות אב המון גויים, ולא זו מחבבו עד שהבטיחו 'אני הנה בריתי איתך' - שאם נבוא לחלל ברית אבותינו, לבגוד איש באחיו, הרי ש'אל - אחד בראנו' - שהקב"ה בראנו אחד, ולא נוכל להיפרד איש מעל אחיו. ונתקיימה בנו, בני אברהם.

ובימי הפסח, נתפרדה החבילה, ומה נשתנו לילות הפסח מכל הלילות - שאומרים: 'כולנו מסובין', ובא 'הוא' ונמנע מ'שכנו הקרוב אל ביתו'. ואך יצא הפסח באים איש אל בית שכנו, לחדש ברית אבותינו.

החכם היומי

הקיבוץ המדיני שהוא קיום העולם, הוא קיומו ועיקרו על זאת המצווה שאי אפשר שיהיה הקיבוץ המדיני ולא יושלם סידורו אלא בהיות בני המדינה עוזרים זה לזה וגומלים חסד זה לזה במלאכות ובפעולות כנודע.

שאם לא יעזרו זה לזה או ינגדו זה לזה, יפסיד הקיבוץ המדיני. ולזאת הסיבה נתרחקו עמון ומואב מלבוא בקהל, מדה כנגד מדה, הם לא רצו לעשות עם ישראל גמילות חסדים, כי 'לא קדמו אותם בלחם במים', גם כן נענשו שלא יהיה להם קיבוץ מדיני עם ישראל ולא יבואו בקהל מידה כנגד מידה.

וזה שאמר התנא: 'יהיה ביתך פתוח לרוחה' - לכל אדם, שלא יהיה סגור בפני שום אדם אפילו מהגויים וכיוצא.

חכם אברהם אזולאי, אהבה בתענוגים, עמ' כ"ד, הוצאת אורות החיים, ירושלים, תשמ"ז (1987)

חכם אברהם אזולאי (1570-1643) נולד בפאס שבמרקו. בשנת ש"ס (1600) זכה לעלות לארץ ישראל. בדרכו ארצה נטרפה אָנייתו בלב ים וכל כתביו טבעו. מאז עשה חתימתו כצורת אָנייה. הוא קבע את מושבו בעיר חברון, ושם למד וביאר את תורת הרמ"ק - האור יקר. נפטר ביום כ"ד חשון ת"ד (1643) בחיבוריו: 'אור הגנוז' - סודות התורה ע"פ האר"י, 'חסד לאברהם' - דרושים ביסודות הקבלה, 'בעלי ברית אברהם' - ביאורים על התנ"ך, 'אהבה בתענוגים' - פירוש על מסכת אבות.

ראוי יום המימונה להיקבע ליום פיוס והתפייסות, יום של רצון טוב, יום של הדלת הפתוחה בין בני המשפחה, בין בני השכונה, בין בני הקהילות השונות, 'יחד שבטי ישראל', וליום ביקורי נימוסין בין יהודים ונוכרים.

עינינו ראו ולא זר, מכר מוסלמי נכנס ביום אחרון של פסח, לבית ידידו היהודי, ובידו תקרובת של ירקות טריים, דבש, חמאה וכדומה. היהודי מגיש לאורח סל מצות ודברי מאכל.

מנהג זה מוזכר כבר בפסקי הרא"ש, זיכרונו לברכה: 'גוי המביא דורון לישראל ביום אחרון של פסח'.

חכם אליהו רפאל מרציאנו, המימונה חג הברכה והפיוס, עמ' כ"ד, הוצאת המחבר, ירושלים

חכם אליהו רפאל מרציאנו, נר"ו, נולד בדבדו שבמרקו. בשנת תשי"ז (1957) עבר לצרפת ולמד בישיבתו של החכם מיכאל טולידאנו. בשנת תשכ"ח (1968) זכה לעלות לארץ ישראל, וקבע מושבו בירושלים. הוא הוסמך לרבנות מידי החכם מרדכי אליהו, ולמד לדיינות במוסד הרי פישל. הוא כתב קרוב לארבעים חיבורים, ובהם: 'מלכי ישורון' - על חכמי אלג'יר, 'מלכי חיל' - על חכמי אלג'יר, מנהגי קהילת יהודי דבדו, 'יחג המימונה - מקורות והליכות ותיקון הלימוד לליל המימונה.

אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם וַיִּירֶשׁ אֶת הָאָרֶץ

ספר יחזקאל, פרק ל"ג, פס' כ"ד

וקראו אב המון גויים - נמצא שכל העולם יקראו על שמו, והוא יקרא אב לכולם. ... והרי נקרא אב המון - לכל מלכי ארץ. ואף כי 'אחד היה אברהם', כיוון שהוא ירש את הארץ 'ואנחנו רבים' ונקראים המון, ונמצא כי אברהם הוא אבינו, ואם כן - 'לנו ניתנה הארץ למורשה', דהיינו מכוח ירושתו ... ואין נקראים על שמו, אלא בהיותכם כמותו ... שנקרא אב המון גויים - לעולם כולו הנכנסים תחת כנפי השכינה.

חכם אברהם מיוחס, שדה הארץ, פרשת קדושים, דף ט"ו, נחמן וקלעי, סלוניקי, תקמ"ד (1784)

חכם אברהם מיוחס (1718-1768) נולד בירושלים. פרוש מחיי העולם הזה, חי בעוני, מדוכא בייסורים, ובכל זאת לא מנע עצמו אפילו שעה אחת מבית המדרש. בהיותו בן ארבעים כבה מאור עיניו, ולא יכל עוד לברר את תלמודו אשר הבין בימי חורפו. נפטר ביום כ"ט בכסלו תקכ"ח (1768). בחיבוריו: 'שדה הארץ' - על התורה ועל התלמוד. 'דגלי אהבה' ו'ריח שדה' - על ספר 'דרך עץ חיים' לאר"י. 'המאור הקטן' - על הספר 'עץ החיים' לרבי חיים ויטאל. 'שיח שדה' - על ספר הכוונות.

רְאִינוּ רְאִינוּ
אֶת חֲבִינֹת הָעָאֲרָק, אֶת שְׂרָשְׂרָאוֹת הַיּוֹנִים הַצְּלוּיֹת
אֶת מֶרְבָּצֵי הַתְּמָרִים בְּשִׁבְעָה מַיִנִּים
בְּפֶתַח הַבַּיִת
אֶת כְּדֵי הַזֵּיתִים הַגָּאִים,
בְּרוֹכוֹת קְמוּרוֹת יָדֶיךָ בְּתַפֵּי הַתְּמָתָם
שְׂרָה בַת דָּוִד
עֲרָבִים וַיהוּדִים נִבּוֹא
לִבְנוֹ מִתְרַחֵב לְאֵט וְנִפְשָׁנוּ שְׂמֹחָה.

ארז ביטון, חתונה מרוקאית, בתוך מנחה מרוקאית, הוצאת עקד, תשל"ט (1979)

סבתא שלי סיפרה לי, שהמוסלמיות בתימן, הצילו אותן מרעב, ובכו עליהן כשהן עזבו. שאלתי אותה: איך שם בכו עליכם, וכאן אנחנו נלחמים ושונאים? היא אמרה לי: יא בינתי, שם לכולם היה א-לוהים אחד, כאן - לאף אחד אין א-לוהים.

פזית עדני, להציל את תורת האמהות, מוסף שבת, 28 בנובמבר 2015

שערי הכנסת אורחים

כּוֹכֵב צֶדֶק לְדוֹרוֹת זָרַח אֹרֵחוֹ
אֶחָד הָיָה אֲבָרְהָם בְּבִנְי דֹרוֹ
אֲשֶׁר בְּאֵיב שְׁנוֹתָיו הִכִּיר בּוֹרְאוֹ
וַיֵּרָא שָׁם בְּמֵאוֹרוֹתָיו אֶת מִשְׁטְרוֹ
זָקֵן יוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה לֹא שׁוֹר צָבֵא
וְעַם שׁוֹלְפֵי חֲרָבוֹת זָכְרוּ לֹא בָא
אֲךָ לְהַקְהִיל קַהְלוֹת נַפְשׁוֹ תְּאֵבָה
וּלְלַמְּדָם אֶת לְקַחוֹ מִדֵּי עֲבָרוֹ

רבי דוד בוזגלו, כוכב צדק

מִצָּאתֵי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֵל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדְּךָ

ספר בראשית, פרשת וירא, פרק י"ח, פס' ג'

אברהם העברי, שכל העולם כולו מעבר אחד, והוא עומד עליהם תחת העץ, עד שיעברו אצלו, ויאכלו.

ואם במשה כתב: 'מצאתי חן בעיניך, הודיעני נא את דרכך', באברהם, שכבר בבית אביו הכיר בוראו, כתב: 'אל נא תעבור מעל עבדך', שלימד: גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה.

ונהגו בליל המימונה לעבור איש אצל אחיו, לגלות דעתם, שמצא חן בעיניהם, וכל המרבה הרי זה משובח, רק לא יעשה בית חברו קפנדריא, אלא ישהה מעט אצלו, ויברך על איזה דבר, ו'אחר תעבורו'.

הַחֶכֶם הַיּוֹמִי

על בעל הבית להסתכל בעין יפה על כל אורח, להכניסו לביתו, ואפילו שהוא לא שלם ביראת שמים, ויש לו פגמים. נראה ההבדל שבין אברהם אבינו, עליו השלום, ללוט: כשבאו האורחים לאברהם אבינו, עליו השלום, באו בדמות אנשים, ואילו בלוט, באו אליו בדמותם האמיתית שהם מלאכים כמו שכתוב בתורה: 'ויבואו שני המלאכים סדומה'.

והסיבה לזה כי אברהם אבינו, עליו השלום, לא מקפיד מי הוא האורח, ואת הכל מקבל בזרועות אהבה. ואולם לוט שהיה חסר הרבה ביראת שמים, אם לא ראה מלאכים ממש, לא היה מכניסם ומכבדם.

חכם אברהם הכהן, מלל לאברהם, עמ' לה, הוצאת הספרייה הספרדית ירושלים, תש"ן (1990)

חכם אברהם כהן נולד בעיר גפסה שבתוניסיה. שימש רבה של עיר הנמל הגדולה צפאקס. עלה לארץ ישראל, התיישב בירושלים, ושימש רבה של שכונת תלפיות. נפטר ביום כ"ד ניסן תשנ"ד (1994). בחיבוריו: 'מלל לאברהם', 'ויוסף אברהם'; קונטרס 'נצור לבך'.

ובאוהלו, האורח מתכונן לסעודתו: 'אלך להזמין את בעל המקום לשולחני, הלא הוא אחי ובשר מבשרי'. צוהר מגדל השן נפתח כדי לענות, אך התשובה שלילית: 'לא, אין זו אותה שחיטה. אין זו אותה קדרה, ולא אותו בשר. לא נתפלל יחד ולא נאכל יחד. ...

מגדלי השן מגיפים את תריסיהם ומורידים את מסכיהם, ורק יהודי האוהלים מדברים ומשוחחים.

מי הם בכלל יהודי האוהלים האלה, שאין להם אפילו מגדלים? באיזה זכות הם מדברים? האם הם נשענים על סמכות רבנית כלשהי?

חכם אברהם חזן, תרגום תדפיס בצרפתית. בתוך אבינעם רוזנק, בין אשכנז לצפון אפריקה: הלכה, מטא-הלכה וחינוך בכתביו של הרב אברהם חזן, בתוך פעמים: רבעון לחקר קהילות ישראל במזרח, חוברת 109, תשס"ז (2007)

חכם אברהם חזן (1920-2003) נולד בעיירה טיראט שבאלג'יריה. למד בישיבת 'עץ חיים' בערים אוראן ואלג'יר. בשנת תרצ"ט (1939) הוסמך לרבנות ושימש רב העיירה ג'ריוויל והעיר סעידה. בעת מלחמת העולם השנייה, גויס לצבא הצרפתי. עם סיום המלחמה שימש כרב הראשי של צבא צרפת במרוקו. בשנת תשכ"א (1961) עבר לשטרסבורג, ושם כיהן כרב צבאי של מחוז אלזאס. בשנת תשכ"ח (1968) עלה עם משפחתו לארץ ישראל. בשנת תש"ל (1970) היה לרב הראשי של המשטרה, משמר הגבול ושירות בתי הסוהר. נפטר ביום כ"ג ניסן תשס"ג (2003) ונטמן בירושלים. בחיבוריו: 'יום כיפור - מלחמה ותפילה', שפורסם בשפה הצרפתית.

וַיֵּטַע אֲשֶׁל בְּבֵאֵר שְׁבַע וַיִּקְרָא שֵׁם בְּנֵים ה'

ספר בראשית, פרשת וירא, פרק כ"א, פס' ל"ג

להאכיל ולהשקות, להשביע נפש שוקקה, ונפש רעבה למלא טוב, ראוי ושאינו ראוי, וזוהי מידתו של אברהם אבינו, עליו השלום, שהיה זן לכל עובר ושב לנימולים ולערלים, שכתוב: 'ויטע אשל בבאר שבע' - ופירשו חכמינו זיכרונם לברכה: אכילה שתייה ולינה.

ובה נשתבח אברהם אבינו, עליו השלום, במידת החסד ובמידת הרחמים, לרחם על בריותיו, והבטיחו הקדוש ברוך הוא, שלא תזוז מידה זו מזרעו, ככתוב: 'למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו'.

מארי אברהם ערוסי, אור לישרים, בתוך נר יאיר, עמ' כ"ו, הוצאת מידן, בני ברק תשנ"ז (1996)

מארי אברהם ערוסי (1878-1934) נולד בעיר כוכבן שבתימן. שימש מפקח על השוחטים. במסגרת תפקידו הרבה לנדוד ברחבי תימן. את סיפורי מסעותיו ומעשיות ששמע בדרכו מפי חכמי תימן הוא קיבץ בספרו 'קורא הדורות'. בשנת תרפ"ג (1922) עלה לארץ ישראל, והחל במסע נדודים בה כדי לחזק את לב אחיו. נפטר ביום י"ז אדר תרצ"ה (1935). בחיבוריו: 'קורא הדורות' - סיפורים ומעשיות, 'יורה חטאים', 'אוהל מועד', ו'אור לישרים' - פירוש על מסכת אבות.

החיים והמוות

פרקי אבות

עם פירוט

אדר לישרים

אמא פֿ'רחה בקמטי פֿניך היפים,
התפבדו במועקוד,
בזיתים חריפים
לשבר את העארק,
בקנמון חלה,
בצוחות הנשים נה נה נה
(עמי מֶרְדֵּבִי, דודי מֶרְדֵּבִי)
תואוכל משהוא

הרי יהודים שְׂכֵנִים אֲנַחְנוּ

ארז ביטון, שמחה במלה, בתוך מנחה מרוקאית, הוצאת עקד, תשל"ט (1979)

הכנסת האורחים המוחלטת תובעת שאפתח את ביתי, לא רק לנוכרי,
אלא אף לאחר המוחלט, הלא מוכר, האלמוני, ושאתן לו מקום, שאניח
לו לבוא, שאניח לו להגיע ולהימצא במקום שאני מציע לו, בלי לבקש
הדדיות, ואף לא את שמו.

ז'אק דרידה, 'על הכנסת האורחים', עמ' 67, הוצאת רסלינג, תשס"ז (2007)

שירים אחרונים

יְרֵדָה שְׂכִינָה לְמִטָּה מְעֻשְׂרָה
תִּלְמִידָיו שֶׁל בֶּן עַמְרָם
זָרַח עַל כְּלָנוּ אוֹרָם
כָּאֵן בְּמִקְוֵה־לּוֹת עִם רָם
וּכְמוֹ בַּיּוֹם מִתֵּן תּוֹרָה

כִּי יוֹצֵר הַמְּאֹרוֹת
עָמַד בְּסִינֵי לְהוֹרוֹת
אֶת תּוֹרָתוֹ לְדוֹרוֹת
בְּנֵי אֲבֹרְהָם וְשָׂרָה

רבי דוד בוזגלו, ירדה שכינה

מי שעוסק בתורה, ואין לו את קלסתר הפנים של אברהם אבינו - גילוי הפנים של גמילות חסדים, הפנים של מידת החסד, 'תורת חסד על לשונו' - אינו יכול לקבל את התורה.

המלאכים, האמת המוחלטת של הקדושה, אינם מוכנים לתת לו את התורה, מפני שתורה בלי דרך ארץ היא מסוכנת. משה בלי אברהם זה, כביכול, בלתי אפשרי. ...

רבים מתלמידיו של משה, שלומדים תורה כתורה, כהלכה, שכחו שמשה היה בנו של אברהם. שכחו את הקשר בין מידותיו של אברהם אבינו לתורת משה.

חכם יהודה אשכנזי, בתוך יצחק שוראקי, מסורת בעידן מודרני, עמ' 327, ת"א, תשס"ט (2009)

חכם יהודה ליאון אשכנזי, 'מניטו' (1922-1996), נולד באוראן שבאלג'יריה. בשנת ת"ש (1940) הצטרף למחתרת נגד הנאצים. בשנת תש"ג (1943) גויס ללגיון הזרים, השתתף בקרבות נגד גרמניה, ונפצע באלזאס. בשנת תשכ"ח (1968) עלה לישראל, והקים בירושלים את מכון 'מעיינות'. נפטר ביום ט' חשוון תשנ"ז (1996). בחיבוריו: 'מדרש בסוד ההפכים' ומספד למשיח'.

האם תמיד יהא זה כך במזרח
או רוח או אדמה
בינתיים אעדיף אמנם לשכן בתוך מלה
בית אחר טרם קים
ספק אם אי פעם היה
בתוך עבריותי עורותי ערביותי
שכן זו מוסיקה שרק מתנגנת
שפתי געות
אך קולי אינו נשמע
שכן זו השפה שבה קללו ואהבו הגדולים
מוננה סלקתי כדי להפדות עברי דבר עברית
עכשיו בכל זאת צועק המזרח

חביבה פדיה, איש הולך, בתוך דיו אדם, הקיבוץ המאוחד, תשס"ט (2009)

בצעירותי היה טבעי בעיניי שתושבי קהיר מבינים זה את זה אף על פי שהם מדברים בשפות שונות ונקראים בשמות ממקורות שונים - מוסלמי, ערבי, נוצרי, יהודי, סורי, יווני, ארמני, איטלקי.

שמות הערים בגדאד, תוניס, חאלב, ביירות, דמשק, איסטנבול, סלוניקי, קזבלנקה, ירושלים, היו נהירים מפני שבני אדם, בעיקר קרובי משפחה, היו מתהלכים זה עם זה כמו בחדריו של בית אחד גדול.

ז'קלין כהנוב, הצעיף הכחול של הקדמה, בתוך דוד אוחנה, בין שני העולמות, כתר, תשס"ה (2005)

ז'קלין כהנוב (1917-1979) נולדה בקהיר שבמצרים. כבת לאריסטוקרטיה היהודית-מצרית התחנכה עם בניה של שכבת האריסטוקרטיה המקומית. בקהיר דיברה צרפתית ואנגלית. בשנת תש"א (1941) עברה לארצות-הברית והחלה ללמוד עיתונות וספרות באוניברסיטת קולומביה בניו-יורק. היא פרסמה סיפורים קצרים וזכתה בשני פרסי ספרות. בשנת תש"ז (1946) שבה למצרים, אך כעבור שלוש שנים נסעה עם אחותה לפריס. בשנת תשי"ד (1954) עלתה לארץ ישראל. לאחר שנתיים במרכז קליטה בבאר-שבע, עברה להתגורר בבת-ים. מסותיה נתפרסמו בעיתונים שונים בישראל, ובעיקר ב"קשת" בעריכתו של אהרן אמיר. אמיר גם תרגם את מאמריו מאנגלית וערך את 'ממזרח שמש', קובץ מסותיה הראשון.

החכם היומי מסורת שאי אפשר לשכוח

החכם היומי הוא מאגר מידע אינטרנטי נגיש על חכמי ישראל בדורות האחרונים ודברי תורתם בנושאים של 'אהבת ישראל', 'צדקה ומרפא', 'לימוד תורה', 'מנהג ישראל', 'מסורת אבות', 'גאולת ישראל', ו'בין ישראל לעמים', בכל יום נלמד דף על חכם אחר, שאותו יום הוא מועד פקידתו.

מאגר המידע מהווה תשתית ללימוד יומי בבתי כנסת, קהילות ובתי ספר. יום ועוד יום נאסוף את אבני הזיכרון שהתפזרו, ונבנה לנו ממנו בניין עדי עד. יסודתו בהררי קודש, וראשו מגיע השמימה.

ויהי רצון מלפני א-לוהי השמיים לקיים לנו את כל חכמי ישראל, קדושים אשר בארץ המה, בכל מקומות מושבותיהם, וזכותם תעמוד לנו בזה ובבא.

חוברת זו היא חמישית בסדרת חוברות שיאירו דבריהם של החכמים על אהבת ישראל, לימוד תורה, צדקה ומרפא, מסורת אבות, מנהג ישראל, גאולת ישראל ובין ישראל לעמים.

לעילוי נשמת חכמי ישראל

דע שמנהגינו להדליק נר נשמה לכבוד הצדיקים ולעילוי נשמתם, שנאמר נר ה' נשמת אדם. ומה טוב להוסיף מאור התורה על אור הנר, שנאמר נר מצווה ותורה אור. ומה טוב להרכות מתורת הצדיק ביום פטירתו, שאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי כל תלמיד חכם, שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר. ואף אם כל השמים יריעות, וכל בני אדם לבלרים, וכל היערים קולמוסים, איננו יכולים לכתוב מה שלימדו רבותינו. אך טוב מעט לצדיק, ובזכות תורתו הקדושה, ובזכות הלימוד שילמדו ישראל בשמו, ביום פטירתו, הקב"ה ישים חלקנו עמהם, ולעולם לא נבוש כי בקב"ה בטחנו, ועל חסדו הגדול באמת נשענו, ומה רב טובך אשר צפנת ליראך.

החכם היומי • וארשתיה לי במימונה

אלי ברקת, סמנכ"ל חינוך כל ישראל חברים
חוברת משותפת לכל ישראל חברים ותנועת תיקון

www.hyomi.org.il

בית כל ישראל חברים בית ספר חקלאי מקווה ישראל חולון 5891000 טל. 072-2566671 • פקס. 072-2566690
משרד ירושלים רחוב יפו 99 ירושלים טל. 02-6235034 • פקס. 02-5619312 www.kiah.org.il
תיקון אגריפס 42, ירושלים טל. 02.6505167 • פקס. 153.2.6505167 www.tikunisrael.org.il